

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในจังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเน้นกระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ได้มุ่งศึกษาถึงปัจจัยเงื่อนไขในการทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เป็นการศึกษาชุมชน ภายใต้การสนับสนุนการทำโครงการจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในโครงการประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาระดับชุมชนของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองลำพูน และเห็นว่าจังหวัดลำพูนยังมีพื้นที่อีกหลายแห่งที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคมในด้านการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการการจัดทำแผนชุมชนในจังหวัดลำพูน

3.1 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

3.1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกตามพื้นที่ภายใต้การได้รับอนุมัติโครงการในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองของจังหวัดลำพูน ที่ได้รับงบประมาณการสนับสนุนจากกองทุนชุมชน จังหวัดลำพูน จำนวน 5 ตำบล ได้แก่

1. ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
2. ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
3. ตำบลบ้านแป้น-หนองหนาม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
4. ตำบลทาบลาคุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน
5. ตำบลบ้านปร่วง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

3.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการทราบว่ากระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการพัฒนาการสนับสนุนการติดตามแผน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงกระบวนการ

จัดทำแผนชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษาหลักๆ 4 ด้าน ดังตารางที่ 1

3.1.3 ขอบเขตด้านกระบวนการ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นกระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) เพื่อตอบคำถามวิจัยที่ว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขและปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการจัดทำแผนชุมชน แบบมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

3.1.4 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาการศึกษา คือ

เดือนธันวาคม 2543 ถึง เดือนมีนาคม 2544	ติดตามการจัดทำแผนชุมชนช่วงที่ 1
เดือนตุลาคม 2544 ถึง เดือนธันวาคม 2544	ติดตามการจัดทำแผนชุมชนช่วงที่ 2
เดือนตุลาคม 2545 ถึง เดือนเมษายน 2546	ติดตามการนำแผนไปใช้ และสรุป

3.2 แหล่งข้อมูลและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

3.2.1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดเวทีชาวบ้าน การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง และมีการใช้เทปบันทึกเสียงเพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมไว้แล้วโดยบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบันต่าง ๆ เช่น เอกสาร รายงานวิจัย บทความ วารสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ หนังสือ รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ 1 กรอบประเด็นการวิจัย

ปัจจัยนำเข้า (Input)	กระบวนการ (Process)	ผลที่ได้รับ (Output)	ผลกระทบ (Impact)
<p>ประเด็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลทั่วไปของชุมชนทุกด้าน - ความเป็นชุมชน ความเอื้ออาทร สำนักแห่งการแบ่งปัน - การรวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่าย - ช่องทางการสื่อสาร - ปฏิสัมพันธ์ในชุมชน - จัดสำนักสาธารณะ สำนักพึ่งพาตนเอง และการสร้างความเข้มแข็ง - ทิศนคติ ความรู้ ความเข้าใจต่อการทำแผนระดับชุมชน 	<p>ประเด็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบและขั้นตอนการจัดทำแผนระดับชุมชน • แผนงาน/หลักสูตร/เนื้อหา • ระยะเวลา • การเตรียมการ • วิธี/เทคนิค/กิจกรรมที่ใช้ • ความต้องการจัดกิจกรรม - คน/องค์กรดำเนินการ • คนใน/คนนอก • ความรู้ ความเข้าใจต่อการทำแผน • บุคลิกภาพ/การครองน้ำ • ความถี่/ผู้นำ • การเตรียมทีม/เตรียมวิทยากรกระบวนการ - การประเมินผลและการสรุปบทเรียนขององค์กรดำเนินการ • วัตถุประสงค์ของการประเมินผล สรุปบทเรียน • กระบวนการประเมินสรุปบทเรียน • การนำผลสะท้อนมาปรับปรุงกระบวนการทำงาน 	<p>ประเด็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - แผนระดับชุมชนที่พึงปรารถนา • ประสาน สอดคล้องกับปัจจัยภายใน ภายนอก สถานการณ์ และทรัพยากร • ตอบวิสัยทัศน์ชุมชน • มีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย • ความเป็นไปได้ของแผน - รูปแบบการนำเสนอแผน - แนวโน้มการใช้ประโยชน์ • สามารถทำได้จริงโดยตนเอง/ร่วมกับภายนอก • เกิดพันธกิจระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง 	<p>ประเด็น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทิศนคติ ความรู้ ความเข้าใจต่อการทำแผนระดับชุมชน - การเรียนรู้ของชุมชน - การมีส่วนร่วม - การเปลี่ยนแปลงในชุมชน

3.2.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ตารางที่ 2 ประเด็นและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ประเด็น	วิธีการ
<p>1. ปัจจัยนำเข้า (Input) โดยมีประเด็นสำคัญ คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ข้อมูลทั่วไปของชุมชนทุกด้าน - ความเป็นชุมชน ความเอื้ออาทร สำนึกแห่งการแบ่งปัน - การรวมกลุ่มเป็นองค์กร เครือข่าย - ช่องทางการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ใน ชุมชน - จิตสำนึกสาธารณะ สำนึกพึ่งพา ตนเอง และการสร้างความเข้มแข็ง - ทักษะ ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจต่อการทำ แผนระดับชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาจากเอกสาร - สอบถาม สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และ ระดับกลุ่ม โดยการจดบันทึก และ/หรือใช้ เครื่องบันทึกเสียง - พุศคยอย่างไม่เป็นทางการ และร่วมสังเกต กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง
<p>2. กระบวนการ (Process)</p> <ul style="list-style-type: none"> - รูปแบบและขั้นตอนการจัดทำแผน ระดับชุมชน - คน/องค์กรดำเนินการ - การประเมินผลและการสรุปทบทวน 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดเวทีสรุปทบทวน โดยใช้เทคนิค SWOT - เข้าร่วมกิจกรรมกระบวนการจัดทำแผนของ แต่ละชุมชน - สัมภาษณ์ โดยการจดบันทึก และ/หรือใช้ เครื่องบันทึกเสียง
<p>3. ผลที่ได้รับ (Output)</p> <ul style="list-style-type: none"> - แผนระดับชุมชนที่พึงปรารถนา - รูปแบบการนำเสนอแผน - แนวโน้มการใช้ประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ศึกษาจากเอกสาร (แผนชุมชนที่ได้) - สัมภาษณ์บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาล อบต. โดยการจดบันทึก และ/ หรือใช้เครื่องบันทึกเสียง - เวทีแลกเปลี่ยน
<p>4. ผลกระทบ (Impact)</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจต่อการทำ แผนของผู้ที่เกี่ยวข้อง - การเรียนรู้ของชุมชน - การมีส่วนร่วม - การเปลี่ยนแปลงในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - สอบถาม สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการ จดบันทึก และ/หรือใช้เครื่องบันทึกเสียง - สังเกต - เวทีแลกเปลี่ยน

1. การศึกษาจากเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการทำวิจัย เตรียมความพร้อมด้านความรู้ความสามารถในการเข้าไปศึกษาวิจัย และเป็นการศึกษาข้อมูลเพื่อนำไปเปรียบเทียบหลังจากการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล

2. รวบรวมเอกสารที่เป็นข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดทำแผน เช่น แผนพัฒนาตำบล ข้อมูลพื้นฐานของตำบล/ชุมชน แนวนโยบายการทำแผนจากเครือข่ายองค์กรชุมชน องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้ทำในการจัดทำแผนชุมชน ในระยะแรกที่เข้าไปในชุมชน เป็นการเข้าไปสังเกตการณ์เพื่อเก็บข้อมูลในโครงการการประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาระดับชุมชน: เครือข่ายสิ่งแวดล้อมเมืองลำพูน จากการศึกษาวิจัยได้มีส่วนเข้าไปช่วยงานในสถาบันวิจัยหรือศูนย์ สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดลำพูน ได้เข้าเวทีหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแกนนำ/ชุมชนต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักแกนนำ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำแผนชุมชนมากขึ้น เป็นการสร้างความคุ้นเคยและได้รู้จักกลุ่มบุคคลเป้าหมายในการประสานงานในการลงพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

หลังจากนั้น ได้มีการประสานงานกับทางพื้นที่เพื่อเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในแต่ละกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งร่วมในการประชุมประจำเดือนของเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูล กระบวนการในการจัดทำแผนฯ รวมทั้งมีการเข้าไปช่วยเหลือกิจกรรมบางอย่าง เช่น การช่วยเขียนกระดาน การบันทึกประเด็น การจัดอุปกรณ์ และอื่น ๆ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคย ทำความรู้จักกับทางชุมชน และค้นหาผู้ที่ให้ข้อมูลหลัก ๆ ในการเข้าไปเก็บข้อมูลเชิงลึกอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามผู้วิจัย ไม่สามารถที่จะเข้าร่วมได้ทุกกิจกรรม เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างมีการจัดพร้อมกัน และการประสานกับพื้นที่ยังไม่ชัดเจน ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมได้ทุกกิจกรรม

4. การจัดเวทีสรุปทบทวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนฝั่งตนเองของจังหวัดลำพูน เนื่องจากทางชุมชนได้มีการดำเนินการจัดทำแผนไปบางส่วนแล้ว จึงได้มีการพูดคุยแกนนำจังหวัดเพื่อเข้าไปจัดเวทีสรุปทบทวนการจัดทำแผนฯ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนนำบทเรียนที่ได้ไปปรับปรุงกิจกรรมในการจัดทำแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการใช้เทคนิค SWOT เพื่อประเมินจุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคของแต่ละพื้นที่ และที่สำคัญจากการเข้าไปจัดเวทีสรุปทบทวนในครั้งนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์แต่ละพื้นที่ ทำให้มีการนำเอาประสบการณ์การเรียนรู้จากชุมชนอื่นไปประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น ในการจัดเวทีครั้งนี้ ทำให้ชุมชนตำบลในเมืองมีการเพิ่มกระบวนการ คือ การกลับไปจัดเวทีในระดับชุมชน เพื่อตรวจสอบข้อมูล และนำข้อมูลมาร่วมกันวิเคราะห์เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับ

ต่อไป นอกจากนี้คำตอบอื่น ๆ ได้มีการกลับไปเพื่อตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลที่ยังขาดหายไป เพื่อที่จะได้มาซึ่งแผนแม่บทชุมชนที่ตรงกับความต้องการและสามารถนำไปใช้ในชุมชนได้อย่างแท้จริง

5. การสัมภาษณ์ โดยช่วงแรกเป็นการเข้าไปสัมภาษณ์แกนนำระดับจังหวัด เพื่อสอบถามแนวความคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นการใช้คำถามในการสัมภาษณ์กว้าง ๆ ไม่เป็นทางการ โดยใช้การจดบันทึกประเด็นหลัก ๆ และการใช้เครื่องบันทึกเสียง เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

จากนั้นเข้าไปสัมภาษณ์แกนนำในระดับพื้นที่ ซึ่งมีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและการสนทนากลุ่ม 2-3 คนขึ้นไป (แล้วแต่ความพร้อมของแต่ละพื้นที่) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นการตั้งประเด็นคำถามกว้าง ๆ ไม่เป็นทางการ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

- 1) ข้อมูลทั่วไปของชุมชน
- 2) ความเป็นชุมชน
- 3) การรวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่าย
- 4) ช่องทางการสื่อสาร
- 5) จิตสำนึกการพึ่งตนเอง
- 6) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น
- 7) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 2 ข้อมูลความเข้าใจเกี่ยวกับแผน

- 1) รูปแบบแผนในอดีต
- 2) ทิศนะและความเข้าใจต่อแผนแบบเดิมและแผนแบบใหม่(แผนชุมชน)เป็นอย่างไร
- 3) กระบวนการจัดทำแผน
- 4) ปัญหาอุปสรรค

6. การสังเกต (Observation) ได้กำหนดไว้เป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participatory observation) ซึ่ง สุกงศ์ จันทวานิช อังโนนพพร (2535) ได้ให้แนวทางไว้ว่า การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม บางครั้งเรียกว่า การสังเกตภาคสนาม (Field observation) คือ การที่ ผู้สังเกตเข้าไปร่วมกับกลุ่มคนที่ถูกศึกษา มีการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้กระบวนการสามขั้นตอน คือ การสังเกต การซักถาม และการจดบันทึก ส่วนการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมเป็นการสังเกตโดยตรง โดยไม่

ให้ผู้ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ รู้ตัว ผู้วิจัยเข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์เท่านั้น เพื่อเป็นการศึกษาบรรยากาศในการทำกิจกรรมนั้น ๆ

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมภาคสนามแล้ว จะมีการจัดหมวดหมู่ข้อมูล วิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีที่ประมวลได้ เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เงื่อนไข/ปัจจัยในการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และกระบวนการในการสนับสนุนการติดตามผลการดำเนินงานตามแผน อันนำไปสู่ทิศทางการพัฒนากระบวนการจัดทำแผนของชุมชนต่อไป